พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัว : จุดเริ่มต้นการแก้ปัญหาสังคม

กัญญาภัค สำราญใจ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: roietjournal@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัวเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม เพื่อให้ทุกคนตระหนักว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีไม่ได้หากเราไม่ทำตัวเองให้ดี ซึ่งผู้นำครอบครัวมีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างสูงโดยเฉพาะเยาวชน ดังนั้น หากผู้นำครอบครัวทำหน้าที่ของตนเองให้ดี และมีการพัฒนาจริยธรรมในตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยยึดหลักทางสายกลางของพระพุทธเจ้าก็ย่อมที่จะส่งผลถึงสมาชิกในครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่ดีงามถูกต้องตามกาลเทศะตามไปด้วย เนื้อหาของบทความนี้ประกอบไปด้วย ความหมายของคำว่าพุทธจริยศาสตร์ และเนื้อหาสาระที่สำคัญ ความหมายของคำว่าศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาจริยธรรม และเหตุผลที่ว่าทำไมผู้นำครอบครัวจึงต้องเป็นแบบอย่างที่ดี โดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมตามแนว คิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวแคนาดา เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำครอบครัวที่มีต่อสมาชิกในครอบครัว

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; การพัฒนาจริยธรรม; ผู้นำครอบครัว

Buddhist Ethics and Moral Development of the Head of Family: For the Beginning to Solving the Social Problems

Kunyapak Sumranjai
Mahachulalongkornrajavidyalaya University E-mail: roietjournal@gmail.com

Abstract

This article aims to determine the relationship between Buddhist ethics and moral development of family leadership to solve social problems so that everyone realizes that we are part of society. Society will not be good if parents' are not good examples patterns for their children. The parents' influence on family members very much, especially young people, so if the leading role of the family care provider and moral development of their own over the years. Based on the principles of the Buddha in the middle way would have to affect the behavior of family members to have a pretty good accuracy as well as temperate. The content of this article contains the meaning of Buddhist Ethics. And the important content is the meaning of moral ethics and moral development and why it must be the parents' good example by using learning theory to the idea of intellectual, social Albert Bandura Canadian psychologist. To reflect the importance of leading families of the members of the family.

Keywords: Buddhist Ethics; Moral Development; the Head of Family

บทนำ

ในระยะเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง โดยภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาในลักษณะที่ไม่สมดุล จนกระทั่งเป็นเหตุให้มีการใช้ทุนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Capital) อันได้แก่ เทคโนโลยีที่ทันสมัย แรงงาน ที่ดิน เงินตรา ฯลฯ ในสัดส่วนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องมีการใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Physical Capital) เป็นสำคัญ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำลำธาร พื้นดิน ทะเล ชายฝั่ง อากาศ ฯลฯ เมื่อมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้จิตสำนึกในการอนุรักษ์ เพียงเพื่อสนองตอบความต้องการทางกายภาพของมนุษย์ จึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติลดลง ปัญหาวิกฤติการณ์ทางธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและรุนแรงทั่วโลก โดยไม่มีผู้ใดสามารถที่จะหยุดยั้งได้ เป็นเพียงแค่พยายามที่จะรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น เช่น การเกิดแผ่นดินไหว เกิดสึนามิในประเทศญี่ปุ่น เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า มนุษย์ไม่มีใครสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ เราเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หาใช่ผู้ที่ควบคุมธรรมชาติได้ไม่ เมื่อความเจริญทางวัตถุก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง ในทางกลับกันก็ได้มีการทำลายทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งทำให้โลกทัศน์ในเชิงคุณค่าทางจิตใจเริ่มเลือนหาย วัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยถูกมองข้ามโดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่ล้าสมัย และขัดกับวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม ซึ่งเน้นการแข่งขัน แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ให้ความสำคัญกับผู้ที่มีฐานะทางสังคมดี ใครมีเงินทองมากก็เท่ากับมีอำนาจมากตามไปด้วย ซึ่งเมื่อลัทธิบริโภคนิยมได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่สภาพสังคมโดยรวมของประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย วิถีการทำมาหากิน พิธีกรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว โดยรวมแล้วมุ่งปรับให้ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ และความเชื่อตามหลักศาสนา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2536) จึงทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมขึ้น และเกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ปัญหาเรื่องการศึกษา ปัญหาโสเภณี ปัญหาเด็กเร่ร่อน ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาสุขภาพ ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ สังคมในทุกระดับประสบกับปัญหาความทุกข์ยากมากยิ่งขึ้น สังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาวิกฤติการณ์ทางสังคมอย่างรุนแรง ซึ่ง ฯพณฯ ธานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี ได้กล่าวไว้ว่า (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2551) เมื่อเราทราบถึงปัญหาและวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว หากเราจะแก้ไขก็ต้องรู้สาเหตุของวิกฤติการณ์เหล่านั้นด้วยว่าสังคมไทยมีจุดอ่อน คือ 1. สังคมไทยห่างไกลคำสอนของศาสนา 2. สังคมไทยเป็นสังคมที่ตามใจตนเองอย่างไม่มีขอบเขต (A Permissive Society) มักง่าย ไม่มีระเบียบวินัย และไม่นำพาต่อกฎหมายของบ้านเมือง 3. สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวัตถุนิยม 4. ความอยากมีอยากได้ในสิ่งที่ตนไม่มีสิทธิ์ที่จะได้โดยชอบ หรือ ความโลภ (Greed) 5. สังคมไทยเป็นลัทธิเอาอย่าง และยอมจำนนต่อสิ่งที่ไม่ถูกต้อง 6. ความบกพร่องในการปลูกฝังจิตสำนึกในเด็กไทย

หลังเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ประเมินว่า การที่ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาเกิดจากสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญคือการพัฒนาในระยะที่ผ่านมาขาดการนำจุดเด่นหรือสิ่งที่ดีงามที่มีในสังคมไทย เช่น มิติทางวัฒนธรรม หรือต้นทุน ทางวัฒนธรรม (Cultural Stock) ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนทางสังคมประเภทหนึ่งมาใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันก็เห็นว่า การที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้ไม่ล่มสลายจากวิกฤติ ก็เกิดจากการที่ยังมีทุนทางสังคมหลงเหลืออยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม อาทิ ความ เมตตากรุณา ความเอื้ออาทร สายใยผูกพันภายในครอบครัว/ชุมชน การรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ฯลฯ (สุพรรณี ไชยอำพร, 2550)

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างยิ่ง ดังที่ สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวว่า “ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญที่สุด” เพราะเป็นสังคมหน่วยแรกที่มนุษย์จะต้องเผชิญตั้งแต่เกิด เติบโต จนตาย (สุพัตรา สุภาพ, 2549) การวางพื้นฐานของมนุษย์ทั้ง 4 ด้าน คือ ทางร่างกาย ทางความคิด สติปัญญา ทางอารมณ์และทางสังคม จะมาจากการอบรมของครอบครัว (ศรีธรรม ธนะภูมิ, 2549)

จะเห็นได้ว่าสังคมทุกสังคมย่อมต้องมีผู้นำเสมอ ไม่เว้นแม้แต่สังคมหน่วยที่เล็กที่สุด คือ ครอบครัว ก็ย่อมต้องมีผู้นำครอบครัว ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการชี้นำวิถีการดำเนินชีวิตของครอบครัวนั้นๆ ครอบครัวใดหากมีผู้นำครอบครัวที่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรมย่อมจะพาสมาชิกในครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัวในการที่จะจรรโลงสังคมส่วนรวมให้ดีขึ้น ซึ่งปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้ หากพิจารณาให้ถี่ถ้วนลึกซึ้งจะพบว่า มีรากฐานมาจากปัญหาครอบครัวทั้งสิ้น หากเราทุกคนในสังคมพยายามที่จะร่วมมือร่วมใจแก้ไขปัญหาสังคมก็ควรที่จะหันมาใส่ใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวให้ละเอียดมากยิ่งขึ้น และพยายามที่จะแก้ไขโดยใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เข้ามาเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของครอบครัวให้ดีขึ้น เพื่อเพิ่มศักยภาพของผู้นำครอบครัวให้สามารถนำครอบครัวไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญในเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้นำครอบครัวสามารถที่จะเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเต็มภาคภูมิ ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของทุกๆ คนในครอบครัวไปพร้อมๆ กัน เพื่อเป็นการประสานพลังที่จะแก้ไขปัญหาสังคมที่กำลังวิกฤติอยู่ในขณะนี้ให้ทุเลาเบาบางลงบ้างไม่มากก็น้อย ดีกว่าต่างคนต่างนิ่งเฉยและปล่อยให้สังคมไทยล่มสลายลงในที่สุด

ผู้เขียนจึงเห็นว่า หากเราซึ่งเป็นสมาชิกหนึ่งในสังคมหันมาให้ความสนใจในเรื่อง พุทธจริยศาสตร์ให้มากยิ่งขึ้น โดยนำหลักปฏิบัตินี้ลงสู่ครอบครัว เพื่อพัฒนาผู้นำครอบครัวให้มีคุณธรรมและจริยธรรมก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้ผู้นำครอบครัวสามารถประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี สามารถนำไปอบรมสั่งสอนลูกหลานให้รู้จักหน้าที่ของตนเอง และปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมกับกาละและเทศะ เริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ ในสังคม คือ ครอบครัว น่าจะเป็นทางเลือกอีกทางในการแก้ไขปัญหาสังคมที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้

พุทธจริยศาสตร์คืออะไร

ในบทความนี้ หัวข้อนี้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก มีเนื้อหาที่ลึกซึ้งยากต่อการที่จะทำความเข้าใจ ดังนั้น ผู้เขียนจึงขออธิบายเนื้อหาของพุทธจริยศาสตร์ในภาพรวมโดยสังเขป ดังนี้

1. ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

คำว่า พุทธจริยศาสตร์ ไม่มีบัญญัติไว้ในพจนานุกรมไทยโดยตรง ผู้เขียนจึงขอนำความหมายของคำว่า พุทธ และคำว่า จริยศาสตร์ มาอธิบายพอสังเขป ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า Ethics (จริยศาสตร์) คือ ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไหนถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540)

พุทธจริยศาสตร์ คือ ศาสตร์แห่งความประพฤติและการครองชีวิตว่า อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูกอะไรผิด หรืออะไรควรอะไรไม่ควรที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเป็นแนวทางไว้ โดยเน้นวิธีการที่จะนำไปสู่ปัญญา และหาวิธีการพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบหลักแห่งความเป็นจริง คือ อริยสัจสี่ อริยมรรคมีองค์แปด และไตรลักษณ์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในธรรมนิยามสูตรว่า “พระตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความเป็น

ธรรมมีอยู่ คือ สังขารทั้งหลาย มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สภาวธรรมทั้งหลายทั้งปวงมิใช่ตัวตน” (องฺ.ทุก. (ไทย) 20/136/385)

สนิท ศรีสำแดง ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้า คือ มนุษย์ ผู้ซึ่งหลังจากบรรลุนิพพานโดยพุทธภาวะ (สอุปาทิเสสนิพพาน) และเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ก็สูญสิ้นความเป็นของพระองค์ไป เหลือแต่ธาตุ คือ ปัญญา เป็นเครื่องตรัสรู้ที่อยู่ในพระพุทธเจ้า (โพธิ) เป็นเครื่องมือเข้าถึงความจริง ซึ่งพระองค์บรรลุโดยปราศจากการช่วยเหลือของผู้อื่น ศาสนาพุทธเป็นกรรมวาที เชื่อในกรรมลิขิต ไม่ใช่พรหมลิขิต ทฤษฎีกรรมเป็นทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลในทางจิตวิญญาณ เราทำกรรมใด เราต้องรับผลของการกระทำอย่างชนิดเป็นพลวัต แล้วหลบหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สนิท ศรีสำแดง, 2544)

บุญมี แท่นแก้ว ได้ให้ทัศนะว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางความประพฤติที่เหมาะสมกิริยาที่ควรประพฤติ จริยศาสตร์บางทีเรียกว่า จริยปรัชญา เป็นวิชาที่กล่าวถึง “แนวทางความประพฤติที่เหมาะสมกิริยาที่ควรประพฤติ” ที่เรียกว่า “จริยปรัชญา” เพราะเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่กล่าวถึง การประพฤติของมนุษย์ว่า อย่างไรดี อย่างไรชั่ว อย่างไรถูกหรือผิด อันเป็นศาสตร์ว่าด้วย “ความประพฤติทั้งที่เป็นมาตรฐานและทฤษฎีเกี่ยวกับความประพฤติด้วย โดยเริ่มต้นศึกษาปัญหาเกี่ยวกับคุณประโยชน์ ความดี ความชั่ว เป็นต้น ส่งเสริมให้ประพฤติในหลักศีลธรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าอะไร เป็นคุณค่าที่ควรสร้างให้เกิดมี การประพฤติอย่างไรจึงเป็นการประพฤติดี อะไรสามารถให้ความหมายสำหรับชีวิตบ้าง ทฤษฎีจริยธรรมจึงเกี่ยวข้องกับแกนกลางจริยธรรม ตั้งแต่เริ่มแรกและการพัฒนา ตลอดทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อตัดสินมาตรฐานจริยธรรม (บุญมี แท่นแก้ว, 2530)

กีรติ บุญเจือ ได้อธิบายและให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า คำว่า “จริยศาสตร์” มาจากคำภาษาสันสกฤต จริยะ= ที่พึงประพฤติ + ศาสตร์ วิชา จริยศาสตร์จึงเป็นวิชาที่กล่าวถึงแนวทางอันพึงประพฤติแปลศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งมาจากคำภาษากรีกว่า Peri ethikes ซึ่งมาจากรากศัพท์ Ethos แปลว่า ขนบธรรมเนียม ภาษาลาตินเลียนศัพท์กรีกว่า Ethica จริยศาสตร์ จริยศาสตร์ คือ วิชาว่าด้วยความประพฤติ หมายถึง พฤติกรรมที่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซงพฤติกรรม ได้แก่ การกระทำทุกอย่างของมนุษย์และสัตว์ ถ้ามีมโนธรรมเข้าแทรกแซงเรียกว่า ความประพฤติ ถ้าไม่มีมโนธรรมเข้าแทรกแซง เรียกว่า พฤติกรรมอศีลธรรม อย่าปนกับความประพฤติผิดศีลธรรม ซึ่งเป็นความประพฤติที่ฝ่าฝืนมโนธรรม ส่วนมโนธรรม คือ ความสำนึกถึงมาตรการความประพฤติ อาจจะสำนึกในขณะที่จะต้องตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้า หรืออาจจะสำนึกในอดีตแต่ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีทางประพฤติเฉพาะหน้าก็ได้ (กีรติ บุญเจือ, 2519)

สรุป พุทธจริยศาสตร์ในความเห็นของผู้เขียน หมายความว่า หลักที่ใช้กำหนดความประพฤติของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบที่ดีงามถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นที่ตั้ง เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม

การพัฒนาจริยธรรม

บทความนี้เน้นการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัว เพื่อให้เป็นต้นแบบหรือแบบอย่างที่ดีกับสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว ซึ่งมีผู้ให้นิยามความหมายไว้หลากหลาย ผู้เขียนจึงขอนำมาอธิบายเป็นบางส่วน ดังนี้

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า มีอยู่ 4 ด้าน คือ 1. พัฒนาด้านกายภาพ ได้แก่ ให้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีพลานามัยสุขภาพดี 2. พัฒนาด้านศีล ได้แก่ ทำให้คนในสังคมมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ดี รวมทั้งมีความสุจริตทั้งกาย วาจา และอาชีวะ 3. พัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ ฝึกจิตให้มีคุณภาพดี ให้มีสมรรถภาพดี และให้มีสุขภาพจิตดี 4. พัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ ฝึกอบรมปัญญาให้รู้ให้เข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือตรงตามที่มันเป็น ต้อง

ฝึกปัญญาทั้งในแง่ที่ทำให้กระบวนการคิดการรับรู้ ไม่ให้กิเลส เช่น โลภะ โทสะ โมหะเข้าครอบงำ ทำให้เป็นการคิดที่ไม่มีอคติด้วยการใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาให้เห็นจริงด้วยปัญญา (พระราชวรมุนี ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2542)

การพัฒนาหากกล่าวตามหลักจริยศาสตร์ คุณธรรม คือ การสร้างให้เกิด “อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมา เป็นเวลานาน” คนเราทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องทำ คุณธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างมาก ยิ่งหน้าที่สูงขึ้นเท่าใด ยิ่งต้องใช้คุณธรรมสูงขึ้นเท่านั้น นี้คือความสัมพันธ์ของคุณธรรม การทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องเหมาะสมและสำเร็จประโยชน์ตามจุดมุ่งหมาย การพัฒนาให้ทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเอง จะกลายเป็นอุปนิสัยอันดีงาม (วศิน อินทสระ, 2528)

นักจิตวิทยาจิตวิเคราะห์เชื่อว่า จริยธรรมคือสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังขัดเกลา พัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตใต้สำนึกของตน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูปแบบของการเลียนแบบด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัวตามมาตรฐานพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในสังคม นักจิตวิทยาปัญญานิยมเป็นกลุ่มที่ทำการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมอย่างจริงจัง โดยเชื่อว่าจริยธรรมคือ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดควบคู่กับสติปัญญาของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม ส่วนนักจิตวิทยาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีความเชื่อว่าจริยธรรมหมายถึง การควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานความประพฤติได้ถูกต้องหรือดีงามที่กำหนดโดยสังคม เด็กเติบโตและพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมตามวุฒิภาวะของเขา พฤติกรรมทางสังคมของเด็กถูกควบคุมให้แสดงออกในทิศทางที่ถูกที่ควรตามค่านิยมของสังคม การพัฒนาพฤติกรรมที่ถูกที่ควรนี้เรียกได้ว่าเป็นพัฒนาการทางจริยธรรม พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลของกระบวนการทางปัญญากับการเรียนรู้ทางสังคม แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าคนฉลาดจะต้องเป็นคนดี หรือคนด้อยสติปัญญาจะต้องเป็นคนไม่ดีเสมอไป (นภัสวรรณ ปรางค์พันธุ์, 2551)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า ให้มองมนุษย์เป็น 2 มิติ คือ 1. มองว่าเป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึก และมีความสามารถ มีศักยภาพ สามารถพัฒนาได้ โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาเป็นแนวทางในการพัฒนา 2. มองมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นปัจจัย เป็นผู้ผลิต เป็นผลผลิต และพัฒนาเพิ่มผลผลิตได้ เพิ่มศักยภาพในการผลิตได้ เพิ่มมูลค่าทุนได้ (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, 2539)

สรุป การพัฒนาทางจริยธรรมจึงเป็นการมุ่งพัฒนาด้านจิตใจเป็นหลัก เพราะหากสามารถพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นได้ การพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะตามมาและเป็นไปโดยง่าย

ผู้นำครอบครัวกับการเป็นแบบอย่างที่ดี

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมตามแนวคิดของอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) นักจิตวิทยาชาวแคนาดา พบว่า ตัวแบบ (Modeling) ถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่งในการเรียนรู้ของมนุษย์ และได้แบ่งประเภทของตัวแบบเป็น 2 ประเภท ดังนี้ (วิภาพร มาพบสุข, 2551)

1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง (Live Modeling) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วยโดยตรง ไม่ต้องผ่านสื่อหรือสัญลักษณ์อื่นใด เช่น เพื่อน ญาติ ผู้ปกครอง พ่อแม่ ครู และบุคคลอื่นๆ ที่เป็นตัวแบบที่มีชีวิตจริง

2. ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Modeling) เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ ภาพยนตร์ การ์ตูน หนังสือ หนังสือพิมพ์ คำบอกเล่า คอมพิวเตอร์ หรือตัวแบบที่ผ่านมาทางระบบอินเตอร์เนต

นอกจากนี้แบนดูรายังได้กล่าวไว้ว่า ตัวแบบถือว่ามีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ เพราะแบนดูรามีความเชื่อที่ว่า มนุษย์โดยส่วนใหญ่มีความรู้โดยการสังเกตตัวแบบอันเป็นการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ทางอ้อมแต่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นตัวแบบที่มีความสำคัญจึงต้องมีหน้าที่อย่างชัดเจนเพื่อเป็นแบบที่ดีของผู้สังเกต ซึ่ง Fischer & Gochros (1981) และ Ross (1981) ได้ร่วมกันสรุปหน้าที่ของตัวแบบเป็น 3 ลักษณะดังนี้ (วิภาพร มาพบสุข, 2540)

1. ตัวแบบทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ คือ ในหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ ผู้สังเกตตัวแบบยังไม่เคยได้เห็นได้เรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ได้เห็นในปัจจุบันมาก่อน เมื่อได้เรียนรู้แล้วจึงสามารถสร้างพฤติกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นได้ เช่น เด็กเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนเป็นคนดี เมื่อสังเกตเห็นผู้ปกครองทำให้เห็น

2. ตัวแบบทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น คือ ในการทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมให้ดีขึ้นเป็นการที่ผู้เรียนรู้ได้สังเกตเห็นตัวแบบที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมมาบ้างแล้วในอดีต ซึ่งตัวแบบนั้นได้ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วพยายามได้พัฒนาพฤติกรรมความรู้ความสามารถให้ดียิ่งขึ้นต่อไป เช่น นักฟุตบอลระดับโลกที่ชื่นชอบเป็นแรงจูงใจให้อยากเลียนแบบพฤติกรรม จึงพยายามจดจำเทคนิควิธีการต่างๆ ภายหลังได้นำความรู้ที่ได้สังเกตและจดจำมาฝึกปฏิบัติพัฒนาทักษะในการเล่นฟุตบอลของตนให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม

3. ตัวแบบทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดของพฤติกรรม คือ ในกรณีนี้ผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือยังไม่เคยมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มาก่อน ตัวแบบจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยทำให้พฤติกรรมของผู้สังเกตมีพฤติกรรมที่ไม่ดีลดลง หรือไม่สามารถที่จะมีพฤติกรรมที่ไม่ดีเกิดขึ้นได้ เช่น การที่ได้เห็นเพื่อนไม่ได้ทำการบ้านมาส่งคุณครู ทำให้คุณครูลงโทษเพื่อน เมื่อได้สังเกตเห็นแล้วจึงเกิดความกลัวว่าจะโดนตีเหมือนเพื่อน จึงได้ขยันทำการบ้านมาส่งคุณครูทุกครั้ง

สังเกตเห็นได้ว่า หน้าที่ของตัวแบบมีความหลากหลายต่อผู้ที่สังเกตพฤติกรรม มีทั้งการสร้างพฤติกรรมของผู้ที่กำลังเรียนรู้ให้มีพฤติกรรมที่ดี มีพฤติกรรมใหม่เกิดขึ้น อีกทั้งตัวแบบยังเป็นผู้ที่ทำพฤติกรรมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป โดยการพัฒนาความสามารถ ทักษะต่างๆ ให้มีความชำนาญ และเมื่อเห็นพฤติกรรมตรงส่วนใดไม่พึงประสงค์ ตัวแบบก็จะมีหน้าที่สำคัญคือการยับยั้งพฤติกรรมเหล่าให้ลดลง หรือให้หายไปในที่สุด หน้าที่ของตัวแบบจึงมีความสำคัญต่อผู้ที่สังเกตเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีงาม

อิทธิพลของตัวแบบ ซึ่งแบนดูรา (Bandura) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อผู้สังเกตเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. มีอิทธิพลด้านการสร้างกฎเกณฑ์ ในการสร้างหลักเกณฑ์หรือหลักการใหม่นี้ ในสภาพการณ์ที่ผู้สังเกตได้สังเกตเห็นการกระทำของตัวแบบ ตัวแบบจะช่วยให้ผู้สังเกตสามารถสร้างกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ขึ้นมาได้ เช่น การเรียนรู้ทางภาษา ผู้เรียนรู้สามารถสร้างหลักในการเข้าประโยคจากการได้ยินตัวแบบพูด หรือด้านการเรียนรู้ทางด้านมนุษยสัมพันธ์ ผู้เรียนรู้สามารถสร้างหลักในการเข้าใจประโยคจากการได้ยินตัวแบบพูด หรือด้านการเรียนรู้ทางด้านมนุษย์สัมพันธ์ ผู้เรียนรู้สามารถสร้างหลักการในการพูด สนทนากับบุคคลรอบด้านได้เป็นอย่างดี เนื่องมาจากได้เห็นตัวแบบในการกระทำ

2. มีอิทธิพลด้านการสอนพฤติกรรมสร้างสรรค์ ด้านพฤติกรรมสร้างสรรค์ ตัวแบบจะช่วยพัฒนาพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ทั้งนี้เนื่องมาจากการได้เห็นพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งจากตัวแบบมนุษย์สามารถนำประสบการณ์ที่ตนมีอยู่ประกอบ กับการกระทำของตัวแบบพัฒนาขึ้นมาเป็นพฤติกรรมใหม่ๆ ได้ เช่น การฝึกวาดภาพของนักเรียน คุณครูเป็นผู้บรรยายถึงการวาดภาพที่ดี ทำอย่างไรให้โดดเด่นและน่าสนใจและได้ทำให้นักเรียนดู เมื่อนักเรียนได้ยินคำบรรยายและได้เห็นการวาดภาพของคุณครู จึงได้วาดภาพตามแบบอย่างและได้เติมจินตนาการของตนที่มีอยู่จึงทำให้ภาพออกมาน่าสนใจ

3. มีอิทธิพลด้านการส่งเสริมการกระทำ ตัวแบบที่มีผลต่อส่งเสริมการกระทำของมนุษย์ทั้งทางบวกและทางลบ ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบกระทำพฤติกรรมใดแล้ว ได้รับการเสริมแรง (Vicarious reinforcement) ผู้สังเกตก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมตามมากยิ่งขึ้น และในลักษณะเดียวกัน ถ้าผู้สังเกตเห็นตัวแบบที่แสดงความก้าวร้าว และได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ดีน่านำมาเป็นแบบอย่าง ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามตัวแบบที่ได้สังเกตเห็นมากขึ้นเช่นกัน

4. มีอิทธิพลด้านอารมณ์ นอกจากตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อผู้สังเกตในการกระทำตามตัวแบบดังกล่าวมาแล้ว ตัวแบบยังมีอิทธิพลต่ออารมณ์ของผู้สังเกตอีกด้วย ตัวแบบจะกระตุ้นให้ผู้สังเกตเกิดแนวคิดของความรู้สึกคล้ายตามตัวแบบ เช่น งานวิจัยของแบนดูรา (Bandura, A., and Richard H. Walters, 1963) ที่ได้ทดลองกับเด็กให้ได้ดูเด็กต้นแบบแสดงความก้าวร้าวต่อตุ๊กตา เมื่อเด็กได้สังเกตจึงได้ทดลองปฏิบัติ เด็กจึงได้แสดงความก้าวร้าวต่อตุ๊กตาเหมือนกับต้นแบบ

5. ตัวแบบที่มีอิทธิพลในการเผยแพร่แนวความคิดและการกระทำ การกระทำของตัวแบบจะมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่แนวคิดและการกระทำต่างๆ ให้บุคคลในสังคมกระทำตาม นอกจากนี้ตัวแบบยังสามารถเผยแพร่แนวคิดและการกระทำดังกล่าวนั้นจากสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้ด้วยกระบวนการเผยแพร่พฤติกรรมทางสังคมใหม่ๆ ดังกล่าวนี้มี 2 กระบวนการด้วยกันคือ (1) กระบวนการเรียนรู้โดยตรง เป็นการเรียนรู้จากตัวแบบแล้วนำมากระทำ (2) กระบวนการดัดแปลงประสบการณ์ที่ได้รับจากการสังเกตตัวแบบ แล้วแสดงออกมา การเรียนรู้จากการเลียนแบบ นอกจากผู้สังเกตจะเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองแล้ว ยังมีผลทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้น ตัวแบบจึงมีอิทธิพลในการเผยแพร่แนวคิดและการกระทำ

สรุป จากหัวข้อนี้จะเห็นว่า ต้นแบบซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้นำครอบครัว จะมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อสมาชิกคนอื่นๆ โดยเฉพาะเยาวชน เพราะพวกเขาจะมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการเลียนแบบพฤติกรรมที่ต้นแบบประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น หากต้นแบบเป็นแบบอย่างที่ดี โดยการประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักพุทธจริยศาสตร์อย่างสม่ำเสมอ นั่นก็เท่ากับว่าเป็นการสอนให้สมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมที่ดีและมีคุณธรรมจริยธรรมตามไปด้วย

พุทธจริยศาสตร์กับการพัฒนาจริยธรรมของผู้นำครอบครัว

การที่จะพัฒนาผู้นำครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมได้นั้น เป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะเข้าใจยาก เพราะมีลักษณะที่เป็นนามธรรม แต่หากเราซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมมีความคิดที่จะจรรโลงสังคมของเราให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เราทุกคนไม่สามารถที่จะมองข้ามเรื่องนี้ได้เลย เนื่องจากสังคมไทยในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาอย่างมากและนับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เราควรจะต้องหันมาหาวิธีการที่จะเยียวยาสังคม ซึ่งวิธีการที่ง่ายที่สุด คือ การหันมามองที่ตนเอง อะไรคือ ปัญหาหลักที่เรากำลังเผชิญอยู่และมองย้อนไปที่ว่าเราควรจะทำอย่างไรที่จะแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งเราสามารถใช้ธรรมะของพระพุทธองค์เข้ามาแก้ไขได้ คือ หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มองดูว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ จริงๆ แล้วมีสาเหตุมาจากตัวเราใช่หรือไม่ เราเป็นส่วนหนึ่งที่ร่วมสร้างปัญหาสังคมจริงหรือ สังคมใกล้ตัวของเราที่สุดซึ่งก็คือครอบครัวกำลังประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับสังคมส่วนรวมใช่หรือไม่ เราต้องพยายามหาคำตอบเหล่านี้โดยจิตที่เป็นกลางไม่เข้าข้างตนเอง เมื่อเราได้คำตอบว่าจริงๆ แล้ว ครอบครัวของเราเองก็กำลังประสบปัญหาเช่นเดียวกัน เราจะได้พยายามหาทางแก้ไขให้ทุกอย่างดีขึ้น ขั้นแรกสำรวจตนเองว่า ขณะนี้เราทุกข์หรือสุขมากกว่ากัน เมื่อเราตอบตนเองได้ว่า ทุกข์มากกว่าสุข นั่นให้ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะเมื่อพบทุกข์ก็คือ การพบปัญหา เมื่อพบปัญหาต่อมาก็หาเหตุแห่งปัญหานั้นว่าเกิดจากอะไร เพื่อที่จะหาทางพ้นปัญหานั้นให้เร็วที่สุด และหากเราเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในครอบครัว คือเป็นผู้นำครอบครัว เรายิ่งต้องหันมาสำรวจปัญหาที่เกิดขึ้นให้เร็วที่สุด เพราะเราเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน จากเนื้อหา

ที่ผู้เขียนได้อธิบายมาข้างต้น เราสามารถที่จะนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ ดังนี้

1. เตรียมความพร้อมของจิตใจที่จะพยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยสำรวจตนเองว่า เรามีความเข้าใจในคำว่าหน้าที่ของผู้นำครอบครัวมากน้อยแค่ไหน เรามีอิทธิพลหรือมีความสำคัญกับสมาชิกคนอื่นๆ อย่างไร การกระทำของเราส่งผลต่อสมาชิกคนอื่นจริงหรือไม่ เมื่อเราถามตนเองด้วยคำถามแบบนี้ จะทำให้เรามีความตระหนักว่า เราซึ่งคือผู้นำครอบครัวมีความสำคัญมากต่อครอบครัวเปรียบเสมือนเป็นเสาหลักของบ้านหรือหางเสือเรือ ซึ่งจะทำให้เราเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น เห็นความสำคัญว่าทุกการกระทำของเรามีผลต่อสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวเสมอทั้งทางตรงและทางอ้อม นั่นก็จะทำให้เรามีการยับยั้งชั่งใจในทุกๆ การกระทำเพื่อทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับสมาชิกคนอื่น ๆ

2. เริ่มลงมือปฏิบัติ โดยหาจุดอ่อน จุดแข็งในตนเอง และหาข้อสรุปว่าพฤติกรรมใดควรคงไว้ พฤติกรรมใดควรกำจัดออกไป ซึ่งในข้อนี้ สามารถนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาเป็นเกณฑ์ตัดสินได้ โดยแบ่งเป็นจริยธรรมและจริยศาสตร์ชั้นต้น กลาง สูง หรืออาจจะแบ่งเป็นพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ โดยอาจจะเริ่มต้นจากการสำรวจตนเองว่า เราเป็นผู้ที่สามารถรักษาศีล 5 ได้ครบถ้วนหรือไม่ หากไม่สามารถรักษาให้ครบถ้วนได้ ข้อใดเป็นข้อที่ทำได้ และข้อใดเป็นข้อที่ทำไม่ได้ ข้อใดรักษาได้ง่ายที่สุด และข้อใดรักษาได้ยากที่สุด มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่ใน 1 สัปดาห์ เราจะสามารถรักษาศีลให้ครบทั้ง 5 ข้อ เพราะหากเราพิจารณาให้ลึกซึ้ง จะพบว่าการรักษาศีลก็คือการรักษาความบริสุทธิ์ของกาย เพื่อทำให้จิตใจของเราบริสุทธิ์ตามไปด้วย ถือเป็นการปฏิบัติตนตามหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ เว้นจากความชั่ว ให้ทำความดี และชำระจิตให้บริสุทธิ์สะอาด เริ่มสำรวจตนเองจากศีล 5 ธรรม 5 ก่อน แล้วค่อยๆ เพิ่มระดับการปฏิบัติให้สูงขึ้นโดยยึดหลักกุศลธรรมบถ 10 และมรรคมีองค์ 8 ซึ่งจะมีข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดและเข้มงวดมากยิ่งขึ้นทั้งทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้สามารถเข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

3. พยายามที่จะปฏิบัติตัวตามหลักพุทธจริยศาสตร์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเองให้สม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อเป็นการพัฒนาจริยธรรมในตนเองให้สูงขึ้น เพื่อให้ตนเองมีความสุขมากขึ้น มีความทุกข์น้อยลง และที่สำคัญคือ เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีให้กับสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว เมื่อเราได้ลงมือปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไปเรื่อยๆ อย่างถูกวิธี เราก็จะพบว่า พฤติกรรมในส่วนที่ไม่ดีของเราจะลดลง และพฤติกรรมที่ดีของเราจะเพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อครอบครัว คือ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะลดลง เช่น หากเรารักษาศีล 5 ได้ครบถ้วน โดยเฉพาะข้อ 5 เว้นจากการดื่มสุรา ฯ ก็จะทำให้สามารถประหยัดเงินได้มากขึ้น มีสติมากขึ้น มีเวลาให้ครอบครัวได้มากขึ้น ปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ก็จะลดน้อยลง

หากพิจารณาเนื้อหาของหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วจะพบว่า เป็นหลักปฏิบัติเพื่อควบคุมกิเลสที่เกิดขึ้นทั้งทางกายและใจ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อฝึกสติให้มีตลอดเวลา เพื่อให้เกิดปัญญาที่จะสามารถนำพาตนเองและครอบครัวให้รอดพ้นวิกฤติต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ยิ่งมีสติมากเท่าใด ปัญญาก็จะยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นเท่านั้น เวลาเกิดปัญหาใดๆ ขึ้น ก็ไม่ยากที่จะหาทางแก้ไข ซึ่งการพัฒนาจริยธรรมในตนเองนั้นสามารถทำได้ตลอดเวลาขอเพียงให้มีความตั้งใจจริงแน่วแน่ที่จะปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

สรุป

สถาบันครอบครัวถึงจะเป็นหน่วยสังคมที่เล็ก แต่ก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อสังคมโดยรวม ทุกครอบครัวย่อมต้องมีผู้นำครอบครัว ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า หากผู้นำครอบครัวสามารถพัฒนาจริยธรรมของตนเองให้สูงขึ้น โดยยึดหลักพุทธจริยศาสตร์ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง เพื่อทำตัวให้เป็นต้นแบบ หรือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะเยาวชน นั่นก็เท่ากับว่าผู้นำครอบครัวและครอบครัวนั้น

ได้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยจรรโลงสังคมให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เพราะเยาวชนเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต หากสามารถปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมได้ตั้งแต่เยาว์วัยโดยเริ่มต้นที่บ้าน ก็ถือว่าเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในทุกวันนี้ให้ลดน้อยลง เยาวชนมักจะมีพฤติกรรมเลียนแบบและเรียนรู้จากสิ่งที่ตนเองเห็นอยู่ตลอดเวลา หากพวกเขาได้เห็นแต่พฤติกรรมที่ดีมีคุณธรรมและจริยธรรมก็จะส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม เพราะจะทำให้เยาวชนมีคุณธรรมและจริยธรรมในระดับที่สูง มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความเข้าใจในคำว่าหน้าที่ของตนเอง โดยสามารถแสดงบทบาทได้ตามสถานภาพทางสังคมที่ตนเองมี เมื่อวันหนึ่งที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้นำครอบครัว พวกเขาก็จะเป็นบุคคลที่มีคุณค่าในสังคม และเป็นแบบอย่างที่ดีกับชนรุ่นหลังต่อไป

ผู้นำครอบครัวควรเริ่มต้นพัฒนาจริยธรรมของตนเองตั้งแต่บัดนี้ เพื่ออนาคตที่ดีของเยาวชนไทย เพราะนี่คือการสอนให้รู้จักคำว่าหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ต่อตนเอง หน้าที่ต่อสังคม และหน้าที่ต่อประเทศชาติ หลักพุทธจริยศาสตร์ก็เป็นหลักหนึ่งที่จะสามารถนำไปเป็นกรอบในการปฏิบัติตนให้เป็นคนที่มีคุณค่าในสังคมที่กำลังเผชิญวิกฤติอย่างหนักทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ ร่วมมือกันตั้งแต่วันนี้ เพื่อให้สังคมไทยอยู่รอด

เอกสารอ้างอิง

กีรติ บุญเจือ. (2519). *จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2551). *ปาฐกถาพิเศษในพิธีเปิดงานสมัชชาคุณธรรมแห่งชาติและตลาดนัดคุณธรรม ครั้งที่ 3 คุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย.* กรุงเทพมหานคร: เด่นศิลป์การพิมพ์.

นภัสวรรณ ปรางค์พันธุ์. (2551). *การศึกษาพัฒนาคุณธรรมผู้นำเยาวชนตามหลักฆราวาสธรรม 4.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บุญมี แท่นแก้ว. (2530). *จริยศาสตร์ (ETHICS).* กรุงเทพมหานคร: สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์บ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2539). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺจิตฺโต). (2533). *พุทธศาสนากับปรัชญา.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2542). *การคณะสงฆ์กับ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2539). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

_____. (2540). *พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย.* กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

วศิน อินทสระ. (2528). *มนุษย์และแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรการพิมพ์.

_____ . (2529). *จริยศาสตร์.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

วิภาพร มาพบสุข. (2540). *จิตวิทยาทั่วไป.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

ศรีธรรม ธนะภูมิ.(2535). *พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.

สนิท ศรีสำแดง. (2544). *ปรัชญาเถรวาท.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุพรรณี ไชยอำพร. (2550). *รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท ปริณาม จำกัด.

สุพัตรา สุภาพ. (2536). *สังคมและวัฒนธรรมไทย.* กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สุรพล ไกรสราวุฒิ. (2551). *ทัศนะเบื้องต้น : คุณธรรม – จริยธรรม – จรรยาบรรณ.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). *วิถีชีวิตสังคมไทย.* กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall Inc.

_____. and Richard H. Walters. (1963). *Social learning and personality development.* New York: Holt, Rinehart and Winston.